

9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М. : Изд-во полит. л-ры, 1977. – 304 с.
10. МАЛЯТКО: програма виховання дітей дошкільного віку. Затверджено Міністерством освіти і науки України / Авт. кол. З.П.Плохій, С.Є. Кулачнівська, С.О.Ладивір та ін. – К., 2001 р.– 200 с.
11. Плетеницька Л. С. Логіко-математичний розвиток дошкільників / Л. С. Плетеницька, К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ЛПС, 2002. – 156, [2] с
12. Шардаков М.Н. Мышление школьника / М.Н.Шардаков. – М. : Учпедгиз, 1963. – 255 с.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Н.Вінницька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

FORMING LINGUISTIC COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

N.Vinnytska, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Стаття присвячена методиці формування в молодших школярів складників мовленнєвої компетентності – аудіативних умінь, діалогічного і монологічного усного мовлення, навичок читання, писемного мовлення.*

***Ключові слова:** мовленнєва компетентність, аудіативні уміння, діалог, монологічне мовлення, писемне мовлення.*

***Abstract.** The article is devoted to the methodology of younger schoolchildren`s forming components of speech competence – audio skills, dialogical and monologua and oral speech, reading skills, and writing speech.*

***Key words:** linguistic competence, audio skills, dialogue, monologua speech, writing speech.*

Зміни, які відбуваються в сучасному світі, вимагають переорієнтації шкільної системи освіти на формування в учнів життєвоважливих компетентностей. Ці зміни дають змогу їм орієнтуватися в сучасному соціумі, інформаційному просторі, на ринку праці, навчатися, виконувати соціально важливі завдання, реагувати на потреби часу. Одним з основних напрямів компетентісно орієнтованого навчання є формування мовленнєвої компетентності школярів, яка полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог [1, 30].

Програма початкової школи націлює вчителя на те, що основну увагу в навчанні української мови слід приділяти розвитку в молодших школярів навичок чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

В основі формування мовленнєвої компетентності молодших школярів лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Тому, починаючи з 1 класу, на уроках навчання грамоти, а в 2-4 класах на уроках української мови, передбачена робота над формуванням аудіативних умінь.

Учням пропонуються завдання на сприймання різних мовних одиниць (звуків, слів, словосполучень, речень, текстів), усвідомлення значень окремих елементів тексту (слів, словосполучень, речень), а також розуміння тексту (його теми, фактичного змісту, основної думки, окремих особливостей побудови, стилю) [2, 16].

Добираючи вправи з аудіювання, необхідно дбати про те, щоб вони були пов'язані з іншими завданнями уроку. Наприклад, ознайомлюючи першокласників з новим звуком [i], буквою, яка його позначає, доцільно запропонувати визначити місце цього звука в конкретних словах (на початку, в середині, у кінці слова), розпізнати нову букву серед вивчених раніше літер.

Якщо аудіативне завдання передбачає роботу з цілим текстом, то наступні етапи уроку можуть будуватися на матеріалі цього ж тексту (скажімо, учням пропонується знайти в ньому синоніми, речення зі звертанням чи однорідними членами, вибрати певну частину мови тощо).

Найефективнішим способом перевірки розуміння тексту є запитання за його змістом з кількома варіантами відповіді на кожне з них, серед яких треба вибрати правильну.

Основою для формування у дітей комунікативної компетентності виступають, безперечно, всі уроки мови та читання. На них необхідно використовувати мову не тільки в навчальних вправах, а і в її природному призначенні – як засобу пізнання, спілкування, впливу.

Запорукою формування у молодших школярів комунікативної компетентності є створення такої атмосфери в системі «учитель – учень», «учень – інші учні», яка б сприяла позитивному спілкуванню, стимулювала мовленнєву діяльність учнів. Треба позбутися стресово-утворювальних факторів. Важливо, щоб діти розуміли, що вони просуваються вперед, бачили позитивний результат, відчували задоволення від власного успіху та успіху тих, хто поруч.

Особливий статус належить таким формам роботи:

- навчальний діалог;
- монологічна промова;
- словесна творчість і фантазування;
- рольові ігри;
- інсценування;
- пошукова робота з різними джерелами інформації;
- творчий переказ;
- інтерактивні вправи: «мозковий штурм», «навчаючи – вчуся», «ток-шоу», «інтерв'ю», «дерево рішень», «акваріум», «карусель»;
- гра «Коректор» (виправлення мовних помилок героя);
- співпраця в парах і групах [3, 26].

Важливе місце у формуванні мовленнєвої компетентності учнів початкових класів належить розвитку навичок усного діалогічного і монологічного мовлення (говоріння).

Формуючи навички говоріння, які передбачають побудову діалогічних і монологічних висловлювань, на кожному уроці потрібно створити ситуацію, яка змусить дитину говорити, спонукати до висловлення думки:

- відповідь на поставлене запитання;
- побудова діалогів за зразком, малюнком, словесно описаною ситуацією;
- обговорення життєвих ситуацій, висловлення своєї думки;
- складання текстів-описів, розповідей, міркувань;
- побудова своїх висловлювань на прочитаних чи прослуханих творах;
- усний переказ прочитаного;
- імпровізація казок, словесне малювання.

Розвиток навичок діалогічного мовлення необхідно розпочинати з першого класу. Для дітей цей вид мовлення є важчим, ніж монологічне, воно формується в процесі розмови двох партнерів, його не планують заздалегідь, воно тісно пов'язане з ситуацією. Саме тому на уроках навчання грамоти в 1-му класі потрібно застосовувати спочатку підготовчі вправи, навчити дітей будувати запитання і відповіді на них, тобто ознайомити з репліками-запитаннями та репліками-відповідями. Для цього в нагоді стануть малюнки, невеликі за обсягом тексти, безпосередні навчальні ситуації в класі [4, 18].

Робота над діалогом передбачає два етапи:

- 1) відтворення, розігрування діалогу з прослуханого чи прочитаного тексту;
- 2) складання діалогу за ситуативним малюнком, словесно описаною ситуацією, опорою на допоміжний матеріал, а також самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування [9, 64].

Необхідним для створення діалогу є мотив, бажання висловити ту чи іншу думку, що реалізується по-різному залежно від ситуації мовлення. Тому навчальний процес слід будувати так, щоб у дітей виникала потреба щось повідомити, з'ясувати певні питання, висловити ставлення до проблеми, що розглядається.

Вступаючи в діалог, співрозмовники мають знати, яка мета їхнього спілкування, що вони хочуть з'ясувати в ході розмови. У побудові діалогу значну роль відіграє ініціативна

репліка. Вона є мовленнєвим стимулом і носієм теми. Важливою умовою досягнення мети діалогу є досконале володіння його учасниками мовою як засобом спілкування.

У процесі формування діалогічного мовлення велика увага приділяється засвоєнню школярами формул мовленнєвого етикету – ввічливих слів, які вживаються під час вітання, прощання, прохання тощо.

Учні початкової школи повинні запам'ятати найуживаніші формули етикету, знати, за яких обставин кожна з них уживається, а також правильно й доречно використовувати їх у власному мовленні [10, 13].

Монологічне мовлення менш ситуативне, ніж діалогічне, воно потребує вольових зусиль, а часом – значної підготовчої роботи. Монолог не може бути стихійним, він завжди організований.

Результатом, продуктом усного монологічного висловлювання молодших школярів є:

- усний, письмовий твір;
- текст-розповідь, опис, міркування;
- усний та письмовий перекази (детальний, стислий, вибірковий).

Формування усного монологічного мовлення має здійснюватися шляхом:

- 1) переказування прочитаних чи прослуханих текстів;
- 2) побудови власних висловлювань на основі побаченого, пережитого [11, 56].

Монолог зазвичай адресований не одній людині, а багатьом. Відповідно, автор повинен побудувати його так, щоб він був зрозумілий будь-якому слухачеві. Тому до монологічного мовлення висуваються високі вимоги.

Воно має характеризуватися такими ознаками, як змістовність, логічність, точність, багатство мовних засобів, виразність, чистота, правильність.

Аби забезпечити змістовність висловлювань, потрібно пропонувати дітям говорити чи писати тільки про те, що їм добре відомо. Важливою вимогою до мовлення є його логічність: послідовність, обґрунтованість викладу думок, відсутність пропусків і повторів, наявність висновків, які впливають зі змісту.

Важливе місце в роботі над розвитком монологічного мовлення має належати постійному контролю за його чистотою. Слід викорінювати з мовлення так звані «слова-паразити», замінювати літературними аналогами діалектизми, вилучати русизми тощо. Особливого значення слід надавати правильності мовлення, тобто відповідності його літературним нормам.

Одним з найважливіших видів мовленнєвої діяльності в початковій школі є читання. У 2-4 класах йому відведено окремі уроки. Однак на уроках мови читання також повинно бути предметом навчальної діяльності, специфіка якої полягає в зосередженні уваги учнів на:

- 1) правильному вимовлянні слів відповідно до орфоепічних літературних норм та усвідомленні їх лексичного значення;
- 2) інтонуванні речень, різних за структурою і метою висловлювання;
- 3) змістовому поділі речень за допомогою пауз, мелодики тощо.

Розвиток писемного мовлення молодших школярів полягає у формуванні умінь записувати свої думки, враження, спостереження за подіями оточуючої дійсності.

Цей процес передбачено здійснювати за такими напрямками:

- 1) написання докладних і вибіркових переказів прочитаних чи сприйнятих на слух текстів;
- 2) побудова власних письмових висловлювань (розповідей, описів, міркувань) на близькі і зрозумілі теми;
- 3) створення висловлювань з безпосередньою комунікативною метою (лист, оголошення, привітання, запрошення, інструкцію тощо) [12, 66].

Дослівне відтворення прослуханого чи прочитаного тексту сприяє також зосередженню уваги, розвитку пам'яті й мислення учнів.

Для формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках потрібно використовувати ігрові прийоми роботи, які в невимушеній формі спонукають учнів до читання та побудови діалогічних і монологічних висловлювань,

Під час читання словниковий запас дітей активно поповнюється, а самі висловлювання стають більш повними, емоційними та яскравими. Важливим є те, що словник школярів збагачується не тільки кількісно, а і якісно. Використані під час уроків твори для читання та різноманітні ілюстрації ознайомлюють дітей з новими словами в різноманітних галузях трудової діяльності людей, назвами рослин, тварин, предметів побуту. Поповнюється лексика, пов'язана з різноманітною діяльністю самих дітей, як на уроках, так і в позаурочний час [15, 87].

Обов'язковим завданням кожного вчителя є навчити дітей вчитися, а це неможливо без уміння читати і працювати з підручником. Специфіка роботи на уроках читання потребує від дітей багаторазового перечитування слів, речень, текстів, і вони швидко стомлюються. Тому всі уроки мають бути наповненими позитивним зарядом, красою, любов'ю і радістю, а особливо це стосується уроків розвитку мовлення, на яких діти вчаться висловлювати свої почуття, думки, творчо мислити. Потрібно давати учням можливість активно розвивати свій словник, заглиблюватись у джерела народної творчості.

Ці напрями роботи становлять основу для формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності. Дуже важливо, щоб молодші школярі пізнавали світ у всій його багатогранності, відчували і розуміли пряме і переносне значення слів, їх найтонші відтінки. А коли дитина зрозуміє і відчує красу рідного слова, вона відчує любов до мови. Розуміти, відчувати і любити рідну мову здатні всі діти. Тому завдання вчителя полягає в тому, щоб розвинути мову учнів, збагатити її, навчити любити, пишатися нею.

Список використаних джерел:

1. Беценко Т. Поетичне слово на уроках рідної мови / Т.Беценко // Початкова школа. – 1997. – № 12. – С. 30-32.
2. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення / О.Глазова // Дивослово. – 2003. – № 1 – С. 15-16.
3. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови / С.Дубовик // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С. 26-27.
4. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови / С.Дубовик // Початкова школа. – 2002. – № 7. – С. 18-20.
5. Крутій К.А. „Створення мовленнєвого середовища, теоретичні засади і практична реалізація” / Запоріжжя: ЛПРС, 2001. – 203 с.
6. Крутій К. Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (На матеріалі морфології і словотворення): дис... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / К.Л. Крутій ; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. - Київ, 2005. - 440 с.
7. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
8. Лапшина І.М. Напрями оновлення підручника «Російська мова» для шкіл з українською мовою навчання з урахуванням компетентнісного підходу / І.М.Лапшина. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. - №4 (309) травень 2017. – Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». – С. 138-146.
9. Лобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення / О.Лобчук // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 64-66.
10. Мазур Є. І. 100 комунікативних сходинок до мовленнєвої компетентності / Є.Мазур // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 10. – С. 13-14.
11. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі / М.М.Наумчук. – Тернопіль : Астон, 2002. – С. 55-56.
12. Петрик О. Формування діалогічного мовлення учнів 2-4 класів / О.Петрик // Початкова школа. – 2007. – № 8. – С. 64-66.
13. Родюк Н.Ю. Тенденції професійної спрямованості майбутніх учителів початкової школи в умовах інтеграційних процесів / Н.Ю.Родюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О.А.Голук ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С.57-60.

14. Родюк Н.Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – № 4 (309) травень. – С. 226-231.

15. Цепова І. В. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності молодших школярів: аудіювання, говоріння / І.В. Цепова, О.Я. Харченко. – Харків : Ранок, 2008. – С. 85-88.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ У ВИХОВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ

К.Дроздова, аспірант

*Науковий керівник: Л.П.Василевська-Скупа, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE ROLE OF THE UKRAINIAN FOLK SONG IN UPBRINGING THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF THE STUDENTS

K.Drozdova, post-graduate student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У тезах обґрунтовано виховний потенціал української народної пісні та її роль у вихованні національної самосвідомості учнів.*

***Abstract.** The theses have substantiated the educational potential of the Ukrainian folk song and its role in the education of students' national consciousness.*

В умовах сьогодення вкрай важливого значення набуває виховання духовності, патріотичних почуттів, національної самосвідомості підрастаючого покоління. В часи економічної нестабільності, широкого потоку інформації виникає небезпека виснаження української нації та втрати ідеалу культурної особистості.

Важливу роль у вихованні національної самосвідомості учнів відіграє українська народна пісня, яка має чималий виховний потенціал для духовного розвитку особистості, формує характер, національний склад мислення.

Проблема виховання національної самосвідомості підрастаючого покоління знаходиться в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Г. Гуменюк, Н. Копиленко, Ф. Харісова та ін. Питання про роль української народної пісні в духовному житті народу знаходить відбиток у наукових працях Г. Ваценка, Ф. Колеси, О. Дея, І. Зязюна, В. Сухомлинського, Д. Федоренка та ін. Осмислення та визначення ролі української народної пісні у вихованні національної самосвідомості учнів не знайшло належного вивчення у науковій літературі.

Метою нашої роботи є прагнення розкрити роль української народної пісні у вихованні національної самосвідомості учнів; виділити виховне значення української народної пісні як яскравого вираження української культури.

Відомо, що у формуванні духовності, моральної культури, національної самосвідомості велику роль відіграє українська народна пісня. Саме вона допомагає оцінити історичне минуле свого народу, красу природи, світ народної мудрості. В українських народних піснях простежується вся доля України: періоди піднесення та падіння, епохи творчої праці, національно-визвольної боротьби і соціальних перетворень. Саме українські народні пісні надихають слухачів на високі людські почуття поваги до людських цінностей, героїчного минулого нашого народу та сприятимуть вихованню національної культури, усвідомленню своєї приналежності до рідної держави.

До українських народних пісень можна віднести календарно-обрядові (колядки, щедрівки, веснянки, гаївки, купальські, жниварські), родинно-звичаєві, родинно-побутові пісні. Багатозначність вищезазначених українських народних пісень говорить про їх універсальність, вони виконують свою виховну функцію, зокрема впливають на виховання національної самосвідомості не тільки дітей, але й дорослих.